

KNIHA AKO PROSTRIEDOK BUDOVANIA VZŤAHU K DOMÁCEMU JAZYKU NA PRELOME 18. A 19. STOROČIA. Z ÚVAH BOHUSLAVA TABLICA (1769 – 1832)¹

Lenka RIŠKOVÁ

Abstract

Bohuslav Tablic (1769 – 1832) appreciated people who contributed in any way to the development of book culture. He also always approached his own literary production very responsibly, taking into account its importance for the wider community – both ecclesiastical and national. His poetry, literary-historical reflections and commentaries, but above all his dedications and prefaces to the book editions of his works, provide many clues on the basis of which it is possible to reconstruct his idea of the role of the book in the vernacular in the ‚breakthrough‘ period of the late 18th and the first third of the 19th centuries.

Keywords: Bohuslav Tablic (1769 – 1832), book culture, turn of the 18th and 19th centuries

Abstrakt

Bohuslav Tablic (1769 – 1832) mal vo veľkej úcte všetkých ľudí, ktorí sa akýmkoľvek spôsobom pričínili o rozvoj knižnej kultúry. Aj k vlastnej literárnej produkcii pristupoval vždy veľmi zodpovedne, so zreteľom na jej význam pre širšie spoločenstvo – cirkevné i národné. Jeho básnické aj prozaické diela, literárnohistorické úvahy a komentáre, no predovšetkým jeho dedikácie a predhovory ku knižným vydaniam svojich diel poskytujú množstvo indícií, na základe ktorých možno rekonštruovať jeho predstavu o úlohe knihy v domácom jazyku v „prelomovom“ období konca 18. a prvej tretiny 19. storočia.

Kľúčové slová: Bohuslav Tablic (1769 – 1832), knižná kultúra, prelom 18. a 19. storočia

¹ Štúdia je výstupom grantového projektu VEGA 20/0045/21 *Subjekt – intencia – text. (Podoby poetiky staršej slovenskej literatúry)*.

Na prelome 18. a 19. storočia v slovenskom prostredí v kontexte národnoobrodeneckých aktivít najvýraznejšie rezonovala potreba pestovania domáceho jazyka, a to tak vo význame jeho poznávania, ale aj aktívneho používania, v literárnej tvorbe a knižnej produkcii nevynímajúc. Vydávanie kníh v domácom jazyku bolo vnímané nielen ako prostriedok jeho zdokonaľovania, ale aj ako možnosť jeho etablovania sa medzi ostatnými literárnymi jazykmi, predovšetkým však ako dôkaz jeho kvalít a životaschopnosti. V komunite slovenských intelektuálov tieto snahy napokon vyústili jednak do kodifikačných aktivít bernolákovcov na jednej strane a na strane druhej do cieleného úsilia protestantských autorov zabezpečiť výuku domáceho jazyka na školách (v roku 1803 bola založená Katedra reči a literatúry československej pri bratislavskom evanjelicom lýceu a o necelé desaťročie vznikla rovnaká katedra v Banskej Štiavnici). Je to teda obdobie, ktoré je poznačené intenzívnym záujmom vydávať knihy v domácom jazyku – či už v pôvodnom slovenskom (v katolíckom prostredí) alebo v češtine, resp. v česko-slovenskom jazyku, ktorej – pre jej blízkosť s domácim jazykom, ale aj pre jej bohatú literárnu tradíciu – zverili reprezentatívnu funkciu literárneho jazyka slovenskí protestantskí autori.

Jednou z najaktívnejších osobností práve v tejto oblasti bol bezpochyby Bohuslav Tablic (1769 – 1832). V literárnohistorických prehľadoch býva spomínaná predovšetkým jeho rozsiahla knižná produkcia rôznorodého charakteru. Okrem toho sa však zvyknú spomenúť aj jeho organizátorské aktivity – podieľal sa na zakladaní oboch už spomínaných katedier československého jazyka, inicioval pri nich budovanie knižníc a vzdelávacích spolkov, bol zakladateľom Učenej spoločnosti banského okolia a netajil sa zámerom vytvoriť z nej celonárodnú kultúrnu a vedeckú organizáciu, ktorá by tiež podporovala vydávanie kníh.² Jeho intenzívny záujem o podporu knižnej produkcie v domácom jazyku potvrdzujú početné vyjadrenia, ktorými komentoval a sprevádzal vydania svojich vlastných diel. Ide predovšetkým o komentáre z jeho predhovorov a dedikácií. Ich lokalizácia v priestore tzv. paratextov, resp. peritextov³ nie je náhodná a už vôbec neznižuje ich hodnotu. Podľa Lenky Müllerovej sú práve tieto texty nielen nositeľmi „všech funkcií paratextů, tj. mimo jiné lákat a vábit potenciálního příjemce primárního textu ke koupi či četbě a posléze organizovat a usměrňovat jeho recepci díla, ale jsou především přímým komunikač-

² Užitočnosť učenej spoločnosti Bohuslav Tablic argumentoval v duchu *Ratia educationis*, teda v duchu požiadaviek pestovania domáceho jazyka a rozvoja kultúry jednotlivých národných spoločenstiev koexistujúcich v habsburskej monarchii podľa vzoru iných vzdelanejších národov. „Do popredia kládol vedecký pokrok a šírenie vedomostí, mravnosti a osvietenia, išlo mu o podporovanie vlasteneckého ducha a usilovnosti, o zveľobovanie materinského jazyka a rozširovanie umení.“ BRTÁŇ, Rudo. *Bohuslav Tablic (1769 – 1832). Život a dielo*. Bratislava: VEDA, 1974, s. 206.

³ Základy výskumu paratextov v literárnej vede a ich vzťahu k hlavným (centrálnym) textom inicioval G. Genette v 80. rokoch 20. storočia. (GENETTE, Gérard. *Palimpsestes. La littérature au second degré*. Paris: Seuil, 1982 a GENETTE, Gérard. *Seuils*. Paris: Seuil, 1987). V našom prostredí naň nadviazal výskum Jána Jambora, podľa ktorého „peritextami rozumie literárna veda v nadväznosti na G. Genetta tie paratexty, ktoré sú bezprostrednou internou súčasťou diela, pričom s ním vytvárajú ako kniha jednotu. Epitextami sú vzdialenejšie druhy paratextov, ktoré sa nachádzajú mimo publikovaného diela. K peritextom patria napr. názov diela, meno autora, predhovor, motto, venovanie či text na obálke knihy. Pri epitextoch ide napr. o reklamné prospekty a upútavky v novinách, autorove vyjadrenia o knihe v médiách (verejný epitext), o zmienky o diele v autorovej korešpondencii (súkromný epitext) alebo v denníkoch (privátny epitext).“ JAMBOR, Ján. Paratextualita – predovšetkým zdroj otázok bez odpovedí? Aktuálne otázky výskumu paratextov. In: *Philologia*. XXVIII (2018), č. 1. s. 81.

ním mostem mezi genezí díla a jeho existencí v procesu recepcie“.⁴ Ich výpovedná hodnota sa teda navyšuje tým, že upozorňujú na okolnosti vzniku diela, na jeho význam a poskytujú akýsi návod na jeho komplexnú recepciu.⁵ Paratexty v dielach Bohuslava Tablica sú preto dôležitým zdrojom informácií, ktoré umožňujú zásadným spôsobom rekonštruovať predstavu o pôvodnej autorskej intencii, o zámeroch, s ktorými autor tvoril svoje dielo, resp. o zámeroch, ktoré ho viedli k publikovaniu.

Analýza týchto Tablicových úvah potvrdzuje jeho intenzívny záujem o „literární umění“. V jeho vnímaní pojmu „literární umění“ je obsiahnutý jednak proces odovzdávania informácií a vzdelávania, ale rovnako aj priestor, v ktorom sa tento proces môže uskutočniť, teda literárna produkcia a celkom konkrétne forma knihy.⁶ Bohuslav Tablic mal vo veľkej úcte všetkých, ktorí boli akýmkoľvek spôsobom nápomocní pri vydávaní kníh v domácom jazyku. Či už to boli samotní autori, ale rovnako aj vydavatelia a bohatí meceni, ktorí finančne zabezpečovali vydania diel.⁷ Považoval to za prejav ich zdravého sebedomia, resp. účinnú formu sebaaprezentácie – ich vlastnej i celého slovenského jazykového spoločenstva. S rovnakým zámerom pristupoval aj k svojim vlastným literárnym aktivitám. Vydanie druhého zväzku zbierky básní s názvom *Poezye* komentoval nasledovne: „*Mne dosti k velikému potěšení to poslouží, jestli i vydáním těchto básní zarostlá cesta česko-slovenské literatury v naši milé Slávii poněkud se proklestí a přímější učiní a láska k naší výborné otcovské řeči a literatuře v srdci mnohého studeného Slováka obžive.*“⁸ Rovnaké zámery možno identifikovať aj v *Předmluve* ku knihe *Augšpurské konfesí aneb Význání víry*, kde napísal: „*Ostatne Boha prosím, aby i tato kniha k rozšíření čisté známosti ve věcech náboženství; a k zvelebení naší literatury posloužila.*“⁹ Je teda evidentné, že jednak svojou vlastnou tvorbou, ale aj prekladmi cudzích diel do domáceho jazyka chcel prispieť k zdokonaľovaniu „našej“, teda domácej literatúry, čo možno celkom iste stotožniť so zámerom rozvoja knižnej kultúry v domácom jazyku.

Bohuslav Tablic si evidentne uvedomoval, že v čase intenzívne silnejúcej emancipácie jednotlivých národných spoločenstiev koexistujúcich v Uhorsku na prelome 18. a 19. storočia je doslova nutné, aby sa aj v slovenskej spoločnosti neustále roznechovala túžba po knihách vo vlastnom jazyku. S týmto zámerom napokon vydáva aj svoju svoju štvorzväzkovú básnickú zbierku *Poezye* (1816 – 12), o čom svedčí aj jeho úvaha o tom, že práve poéziu považuje za najefektívnejší spôsob, ktorým by získal záujem širšej spoločnosti o literárne umenie a následne aj podporu domáceho obyvateľstva pri vydávaní kníh v domácom jazyku: „*ķterak by láska k literárnímu umění v srdci milých*

⁴ MÜLLEROVÁ, Lenka. Autorské knižní paratexty (nad edičnými počiny Josefa Škvoreckého z 90. let dvacátého století). In: *Bohemica litteraria*. 2012, vol. 15, iss. 2, s. 9.

⁵ MÜLLEROVÁ, odk. 4, s. 100.

⁶ Na takéto rozšírenie sémantického významu pojmu „literární umění“ v druhej polovici 18. storočia upozornila Gizela Gáfríková. GÁFRÍKOVÁ, Gizela. Poznámky a vysvetlivky. In: *Hugolín Gavlovič: O dobrých mravoch*. Bratislava: Slovenský Tatran, 2004, s. 265.

⁷ Napríklad prvé dva zväzky svojej básnickej zbierky *Poezye* dedikoval Tablic Michalovi Žarnocaymu, o ktorom v dedikácii uznanlivo poznamenáva, že bol „literárního umění horlivý a povědomý milovník“, resp. „zvláštní a povědomý milovník poetského umění“ (TABLIC, Bohuslav. Vysoce urozenému pánu, pánu Michalovi Žarnocaymu. In: *Poezye. Díl první*. Vacov, 1806, s. p. a TABLIC, Bohuslav: Vysoce urozenému pánu, pánu Michalovi Žarnocaymu. In: *Poezye. Díl druhý*. 1807, s. p.).

⁸ TABLIC, Bohuslav. Předmluva. In: *Poezye. Díl druhý*. Vacov, 1807, s. p.

⁹ TABLIC, Bohuslav. Předmluva. In: *Augšpurské konfesí aneb Význání víry*. Vacov, 1808, s. p.

našich vlastencův nejistěji a nejpůsobivěji rozžata, a toužení po knihách i všeliké užitečné známosti vzbuzeno býti mohlo.“¹⁰

S rovnakým zretelom pristupoval aj k reflexii svojich básnických predchodcov. V rámci literárnohistorického prehľadu, vôbec prvých slovenských literárnych dejín, ktorým dal názov *Paměti česko-slovenských básníkův aneb veršovcův*,¹¹ venoval veľkú pozornosť vzťahu jednotlivých autorov k domácejmu jazyku. V rámci toho osobitne zdôrazňoval úlohu protestantskej cirkvi, konkrétne jej popredných predstaviteľov, superintendentov, ktorí aktívne iniciovali nielen používanie domáceho jazyka v liturgii, ale rovnako aj v knižnej produkcii: „*Slouží to k zvláštní cti a k veliké pochvale Superintendentům evanjelickým v Uhřích u potomstva, že láskou k otcovskému svému jazyku vedeni byvše, jak jiných kněh vydáváním, tak obzvláště i skládáním zpěvů, rádi, a jako Vlach říká con amore t. j. jakoby s zvláštní láskou a rozkoší se obírali, chtějice i v tom dobrého příkladu svým nástupníkům pozůstaviti, kterýž, ó, by v každém století mnoho nalezl následovníků!*“¹² Do prehľadu básnikov 16. storočia zaradil úvahu o prevahe žánru duchovnej piesne medzi zachovanými literárnymi pamiatkami z tohto obdobia – argumentoval ju tým, že žáner duchovnej piesne si vyžiadali praktické potreby nového (protestantského) náboženstva, ktoré presadzovalo zavedenie národných jazykov do bohoslužieb: „*Že pak v tomto věku Slováci na větším díle jen svaté písně skládali, to jím bylo tehdáž s jinými národy k. p. Němci obecné, jakž toho i potřeba vyhledávala Slováků, jenžto přijavše evanjelické učení, služeb božských v mateřské své řeči příkladem Čechů vykonávati žádali, a k tomuto cíli svatých písní potřebovali.*“¹³ V tejto súvislosti osobitný priestor venoval dvom významným postavám slovenskej knižnej kultúry, a to editorom prvých protestantských spevníkov: Jurajovi Tranovskému a Danielovi Pribišovi. Ich básnické, ale predovšetkým editorské aktivity považoval doslova za prelomové. Daniela Pribiša označil za editora úplne prvého spevníka Slovákov žijúcich v Uhorsku v ich domácom jazyku: „*Až do roku 1634 neměli Slováci, pokud mi známo, žádné vlastní v Uhřích vytlačené knížky zpěvů, mimo ty některé v Prunově Katechismu obsažené písničky. Teprv v připomenutém roku spolusebral Daniel Pribiš kněz Harhovský a starší bratrstva při dolejších Hornadu, Eliáše Lániho staré i nové písně, a je spolu s svými vydal. Připojil pak tyto písně ke Katechysmu D. M. Luterá ode tří Superintendentů.*“¹⁴ Pri Jurajovi Tranovskom sa zase odvolal na vyjadrenie Pavla Valaského (autora diela *Conspectus rei publicae literararie*), ktorý o ňom poznamenal, že bol slovenským Lutherom: „*Byl pak Tranovský jeden z nejlepších svého století veršovcův, odkud jej pan Valaský v své Historii literární na stránce 168 v notě 6. Luterem slovenským jmenuje, chtě tím to říci, že co Němcům v skládání písní Luter byl, to Tranovský Slovákům.*“¹⁵ V portréte Štěpána Třebnického, ktorý pripravil slovenský preklad *Confesio pentapolitana* (1614) nemožno zase prehliadnúť Tablicovu poznámku o tom, že Třebnický k svoj-

¹⁰ TABLIC, Bohuslav. Předmluva. In: *Poezye. Díl první*. Vacov, 1806, s. p.

¹¹ *Paměti československých básníkův aneb veršovcův* boli súčasťou všetkých štyroch zväzkov básnickej zbierky *Poezye*, ktoré vyšli v rokoch 108, 1807, 1809 a 1812.

¹² TABLIC, Bohuslav. Paměti československých básníkův aneb veršovcův. In: *Poezye. Díl první*. Vacov, 1806, s. XL.

¹³ TABLIC, odk. 12, s. XXXVI.

¹⁴ TABLIC, odk. 12, s. XLVI.

¹⁵ TABLIC, odk. 12, s. L.

mu prekladu pripojil aj niekoľko veršov, ktorými obhajoval potrebu, ba priam nutnosť knižnej produkcie v domácom jazyku:

„Jestliby byl Kněz takový,
Jenžby latinskými slovy,
Mluvit s jinými neuměl,
Ani těch slov nerozuměl,
Které jsou v těch knihách psané
Všechněm bratřím předložené,
Necht' čte slovenským jazykem,
Žeť tu vyrozumět všeckým
Muže těm řečem latinským,
Jich býti následovníkem,
A tak též jiných učiti,
Podlé těch slov psaných žiti,
Protož je každý pořádně,
Má míti u sebe psané,
A potom často čítati,
By mohl na ně pomměti.“¹⁶ (Tablic 1806, XXXIV)

Evidoval však aj problémy (predovšetkým konfesiónálne), ktoré znemožňovali slovenským autorom vydávať svoje diela tlačou – tak napríklad pri Danielovi Krmanovi spomína, že „ustavne knihy spisoval, ač i všech pro těžkost těch bouří plných časů vytisknouti dáti nemohl.“¹⁷ Citlivo vnímal nebezpečenstvo vyplývajúce z rôznych „nepříznivých vlastenské naší literaturě okoličnostech“¹⁸ ktoré zneisťovali pozíciu domáceho jazyka a tak aj situáciu slovenských kníh na prelome 18. a 19. autora. Išlo predovšetkým o postupne čoraz intenzívnejšie pretláčanie maďarčiny v uhorskej časti monarchie do úlohy oficiálneho jazyka administratívy i vzdelávania na úkor jazykov ostatných jazykových spoločenstiev, na čo Bohuslav Tablic upozorňoval napríklad aj vo svojej korešpondencii s Josefom Dobrovským.¹⁹ Sám tieto problémy pocítil na vlastnej koži, keď sa oneskorilo vydanie štvrtého zväzku jeho *Poezyí*: „Ačkoli pak ty okoličnosti dílem až po dnes ještě trvají, nýbrž v jistém ohledu nepříznivějšími se staly, předce však nelze mi již bylo vydání tohto děle protáhnouti, nevědoucimu, také-li světlo života i mně jako mnohým mladším mimo nadání nevyhasne, a nechtějícímu díla nechati nedokonaného.“²⁰ Spomínané okolnosti s najväčšou pravdepodobnosťou navyše spôsobili to, že pôvodne plánovaný a aj avizovaný piaty zväzok svojej básnickej zbierky Bohuslav Tablic už nepripravil do tlače. Ba dokonca, zrejme práve v dôsledku týchto okolností sa publikačne aj načas odmlčal.

¹⁶ TABLIC, odk. 12, s. XXXIV.

¹⁷ TABLIC, Bohuslav. Paměti československých básníkův aneb veršovcův. In: *Poezye. Díl druhý*. Vacov, 1807, s. XXIII.

¹⁸ TABLIC, Bohuslav. Předmluva. In: *Poezye. Díl čtvrtý*. Vacov, 1812, s. p.

¹⁹ Tablicova korešpondencia s Josefom Dobrovským. LAPNP v Prahe (vo fondoch Josefa Dobrovského), sign. K4 C15.

²⁰ Tablic, odk. 18, s. p.

S o to väčším uznaním reflektoval všetky osobnosti, ktoré svojimi rôznorodými aktivitami zásadne napomáhali pri vydávaní slovenských kníh. Spomenul napríklad Jána Chrastinu st., ktorý bol jazykovým korektorom v Landererovej tlačiarni: „byl jej v slovenské ortografii a v korigování kněh náležitě povcičil, kteréžto známosti v Prešpurce vyborného užitku zakusil. Knihy pod jeho zprávou v knihárně P. Landerera, od léta 1758 až do jeho smrti tištěné, patrně ukazují, že náš Chrastina známostí řeči česko-slovenské nad mnohé věku svého učení Slováky chvalitebně předčil.“²¹ Rovnako evidoval aj aktivity Chrastinovho nástupcu, Samuela Čerňanského: „v dalším věku ji vydáváním spisů, a od jiných vydaných rozšiřováním příkladně zveleboval.“²² Neopomenul ale ani význam Michala Institorisa Mošovského, ktorý počas svojho pôsobenia v Prešporke podporoval vydávanie kníh v domácom jazyku rôznymi spôsobmi: „Jako pak kněh od jiných učených mužů vydaných pilně shledával a sbíral, tak y sám, jak v latinském a uherském, tak obzvláště v mateřském svém, sobě mezi všemi nejmilejším, jazyku knihy pilně vydával, i jiným učeným Slovákům k vydání kněh, kteréž sepsali, všelijak napomáhal“²³ alebo Štefana Lešku, ktorý istý čas po boku Michala Institorisa Mošovského pôsobil ako korektor slovenských kníh: „Po vŕŕecken ten čas slovenské knihy, které se v Prešpurku tlačili, korigovával.“²⁴

Pozorne sledoval aj vydavateľské aktivity Inŕtitútu literatúry slovenskej v Prešporke pri Katedre reči a literatúry československej, ktorý riadil Juraj Palkovič.²⁵ (Je známe, že náklady na vydania kníh často hradil sám Palkovič z vlastných zdrojov.) Dokonca, i napriek rozdielnym názorom na podobu domáceho literárneho jazyka, Bohuslav Tablic pozorne sledoval aj vydavateľské aktivity bernolákovcov.²⁶ V liste Josefovi Dobrovskému posielala súpis kníh, ktoré vyšli alebo ešte len mali vyjsť v Trnave u kníhtlačiara Jelínka s poznámkou, že táto trnavská spoločnosť vydáva oveľa viacej kníh ako slovenskí autori písuci v čeŕtine.²⁷ Túto produkciu však nijak viacej nekomentuje, nehodnotí. Negatívna bilancia v neprospech stúpcov čeŕtiny ho zrejme „len“ motivovala, aby intenzívnejšie pobádal stúpcov čeŕtiny k zvýŕenej literárnej aktivite a knižnej produkcii. Jeho hlavným cieľom totiž bol všeobecný rozvoj domácej literatúry tak po kvantitatívnej, ako aj kvalitatívnej stránke – čo napokon potvrdzujú aj jeho vlastné slová, ktorými sprevádzal

²¹ TABLIC, odk. 17, s. LXVII-LXVIII.

²² TABLIC, Bohuslav. Paměti československých básníkův aneb veršovcův. In: *Poezye. Díl čtvrtý*. Vacov, 1812, s. XVIII.

²³ TABLIC, Bohuslav. Paměti československých básníkův aneb veršovcův. In: *Poezye. Díl třetí*. Vacov, 1809, s. 56.

²⁴ Tablic, odk. 20, s. LVII.

²⁵ Ako jednu z kníh, ktoré vyšli vďaka Jurajovi Palkovičovi, resp. Inŕtitútu literatúry slovenskej v Prešporke Tablic spomína napríklad gramatiku Pavla Šramka: ŠRAMKO, Pavol. *Česko-slovenská gramatika (Liternice): skrze slavné a dvojtichodné seniorství malohontské pro domácí školy předepsaná, sepsaná pak skrze Pavla Šramka, při Církví ev. klenovské Sl. b. kazatele*. Péčí a nákladem Inŕtitutu literatury slovenské. V Prešpurku písmem Šimona Petra Webera, 1805. TABLIC, odk 21, s. XXVII.

²⁶ Vzájomnému vzťahu bernolákovcov a stúpcov čeŕtiny sa osobitne venovala Mária Vyvíjalová. VYVÍJALOVÁ, Mária. Bernolákovci a stúpcenci bibličtiny v rokoch 1790 – 1830. In: *K počiatkom slovenského národného obrodenia. Zborník štúdií Historického ústavu SAV pri príležitosti 200 ročného jubilea narodenia Antona Bernoláka*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1964, s. 243-284.

²⁷ List Dobrovskému zo dňa 5. 1. 1801, LAPNP v Prahe vo fondoch Josefa Dobrovského, sign. K4 Cl5.

vydanie svojej rozsiahlej básnickej zbierky v roku 1806: „*Dejž Bůh, aby i tato kniha k rozšíření a k rozhojnění naší literatury, z jakovéhož cíle na světlo se vydává, posloužila.*“²⁸ Svoj vzťah ku knihám Tablic pôsobivo opísal v básni *Svobodné volení*,²⁹ v ktorej vyjadruje nielen úprimnú túžbu vybudovať si rozsiahli knižnicu, v ktorej by mali pevné miesto všetky autority svetovej literatúry. Súbežne s tým má neustále na zreteli aj domácu literatúru, ktorá má podľa neho potenciál vyrovnat' sa slávnym cudzojazyčným dielam:

„Vydávali bychom spisy znamenité,
zpěvy, básně, krásné, milé, rozmanité,
příjemné by u nás Múzy bydlo měly,
slovenskéby v Uhřích písně libě pěly,
brzy bychom měli Juvenále české,
Goldšmidovy zpěvy přemilostné, heské,
Miltonové vážní, líbí Horácové,
zpívali by u nás snad i Virgilové.
My bychom je všechny věnci bobkovými
hrdě ozdobili honosíc se jimi.
Apol by hral u nás na citaře sladce,
slovenská by byla požehnaná práce,
jazyk náš by nabyl v přemileném kvěť
slávy, kteráž by se rozmáhala v světě.“³⁰

Knihy tak evidentne podľa Tablica nemali „len“ sprístupňovať poznatky zo všetkých sfér života, súčasne mali napomáhať pri utváraní názorov, spoločenského vedomia i hodnotovej orientácie V *Předmluve* k svojmu prekladu *Knihy zpovědní... Jana Augusta Hermese* napríklad napísal: „*Bůh pak požehnejž bohatě všem čtenářům této knihy, aby vše, co v ní jest obsaženo, k osvětlení, k polepšení a k uspokojení jejich posloužilo.*“³¹ Jasne si ale uvedomoval, že knihy sú nielen dôležitým prostriedkom individuálneho (intelektuálneho a morálneho) formovania čitateľa, ale zároveň majú moc ovplyvniť smerovanie širších spoločenských, a to tak v zmysle štátnopolitickom či sociálno-ekonomickom, ako aj v zmysle kultúrnom a etnickom. V predhovore k druhému zväzku svojej básnickej zbierky *Poezye* napríklad píše, že vydaním svojich básní v domácom jazyku chcel „*mysl krajanů svých vyraziti a je spolu k milování národu a jazyka svého otcovského podle možnosti podniti*“.³² Rozmanitú literárnu a čo najbohatšiu knižnú produkciu v domácom jazyku teda zjavne považoval za dôkaz záujmu o vlastný jazyk a v nadväznosti na to aj za dôležitý znak kultúrnej vyspelosti slovenského jazykového spoločenstva. Prístupnosť kníh v zrozumiteľnom jazyku bola preňho nevyhnutným predpokladom zvyšovania vzdelanosti slovenskej spoločnosti a zároveň skvalitňovania jej životnej úrovne. Nedostatok knižnej produkcie v domácom jazyku vnímal ako zásadnú príčinu jej zaostávania: vo

²⁸ TABLIC, odk. 10, s. p.

²⁹ TABLIC, Bohuslav. *Svobodné volení*. In: *Poezye. Díl první*. Vacov, 1806, s. 3-13.

³⁰ TABLIC, odk. 28, s. 13-14.

³¹ TABLIC, Bohuslav. *Knihy zpovědní... Jana Augusta Hermese*. Vacov 1801, s. p.

³² TABLIC, Bohuslav: Vysoce urozenému pánu Jirímu Zmeškalovi z Domanovce. In: *Poezye. Díl čtvrtý*. Vacov, 1812, s. p.

venovaní štvrtého zväzku *Poezii Jurajovi Zmeškalovi* rezonuje jeho veršovaná úvaha: „Má-li Slovák zahynouti / v těžkém bludů vězení, / nemá-li ho oblesknouti / nikdy slunce umění? // Slušné-li jest držeti ho / v věčné neumělosti? / Zda-li hřích jest polámat jho / pověr, bludů temnosti?“³³ Knižnú kultúru, resp. už samotnú existenciu kníh v domácom jazyku Bohuslav Tablic jednoznačne vnímal ako základný dôkaz životaschopnosti národa a následne aj ako nutnú podmienku jeho ďalšieho rozvoja, potvrdzuje to napríklad jeho želanie adresované Štefanovi Leškovi: „O, by ještě mnohými slovenskými knihami, které tak výborně píše, Slavii naši zvelebil!“³⁴

Čím viac sa Tablic sám angažoval v literárnej tvorbe, tým intenzívnejšie upozorňoval na to, že absencia kníh v domácom jazyku je v podstate hlavným a najnebezpečnejším dôvodom straty kultúrnej pamäti slovenského jazykového spoločenstva. Toto vedomie bezpochyby iniciovalo aj jeho editorské aktivity. V predhovore k jeho reedícii *Pamětných příhod Štěpána Pilaríka* zdôvodňuje svoju voľbu jednak tým, že evidoval vysoký záujem v slovenskej spoločnosti o Pilarikovo dielo vyplývajúci z akútneho nedostatku jeho tlačných exemplárov. Rovnako však registroval aj záujem slovenskej spoločnosti o literatúru vo vlastnom jazyku. Jeho ambíciou bolo naplniť túžby „mnoha literatury slovenské milovníků“³⁵: „Zdalo se pak i učeným vlasti naší, s nimiž sem o tom mluvil, žeby tato knížekka nového vydání [...] zasloužila“, pretože ju vnímal ako jednoznačný dôkaz toho, „že naši Slováci i v těch těžkých a bouřlivých časých řeči své otcovské, na příklad budoucímu věku, chvalitebně milovní byvše, knihy slovenské spisovali, čítali, a vydávali.“³⁶ Zároveň ju predstavil ako inšpiráciu pre svojich súčasníkov, ktorí rovnako musia prekonávať rôzne prekážky. V rovnakom duchu sa nesie aj jeho argumentácia vydania dvojzväzkovej edície *Slovenští veršovci* z rokov 1805 a 1809, v ktorej svoj editorský zámer definoval celkom jasne: chcel tak zachovať „památku slovenských básnířů u potomstva“.³⁷ Okrem toho, že chcel sprístupniť informácie o dôležitých historických udalostiach, týkajúcich sa slovenského územia i národa, rovnako považoval za potrebné takýmto spôsobom priniesť dôkaz dávnejších literárnych aktivít slovenských autorov: „-jakožto památka literatury a básnířství slovenského v sedmnáctém století“.³⁸ Svojimi editorskými aktivitami chcel podať svedectvo o pomerne bohatej knižnej kultúre slovenského jazykového spoločenstva: „Ačkoli pak Pilarík prostičce veršoval, nic méně však předce toho aspoň svědectví potomstvu pozůstalo, že naši Slováci i v těch těžkých a bouřlivých časých, řeči své otcovské, na příklad budoucímu věku, chválitebně milovní byvše, knížky slovenské spisovali, čítali a vydávali.“³⁹

Na záver tak možno zhrnúť, že Bohuslav Tablic považoval knižnú produkciu v domácom jazyku za prejav zdravého sebavedomia národa. Preto aj dominantným zámerom, s ktorým pristupoval k vydávaniu svojich vlastných diel, k sprístupňovaniu starších literárnych pamiatok z domáceho prostredia i k vydávaniu prekladov, bolo predovšetkým to, aby rôznorodou podporou domácej knižnej produkcie podnietil záujem príslušníkov slovenského národa o vlastný jazyk, literatúru a kultúru.

³³ TABLIC, odk 32. s. p.

³⁴ TABLIC, odk. 20. s. LXIII.

³⁵ TABLIC, Bohuslav. Předmluva. In: *Pamětné Příhody Štěpána Pilaríka*. Skalica, 1804, s. 10.

³⁶ TABLIC, odk. 34, s. 10.

³⁷ TABLIC, Bohuslav. Předmluva. In: *Slovenští veršovci*. B. TABLIC, ed. Skalica, 1805, s. p.

³⁸ TABLIC, odk. 36, s. p.

³⁹ TABLIC, odk. 34, s. p.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- BRTÁŇ, Rudo. *Bohuslav Tablic (1769 – 1832). Život a dielo*. Bratislava: VEDA, 1974.
- GÁFRIKOVÁ, Gizela. Poznámky a vysvetlivky. In: *Hugolín Gavlovič: O dobrých mravoch*. Bratislava: Slovenský Tatran, 2004, s. 262-285. ISBN 80-222-0522-2.
- GENETTE, Gérard. *Palimpsestes. La littérature au second degré*. Paris: Seuil. 1982.
- GENETTE, Gérard. *Seuils*. Paris: Seuil, 1987.
- JAMBOR, Ján. Paratextualita – predovšetkým zdroj otázok bez odpovedí? Aktuálne otázky výskumu paratextov. In: *Philologia*. XXVIII (2018), č. 1. s. 77-87. ISSN 1339-2026.
- MÜLLEROVÁ, Lenka. Autorské knižní paratexty (nad edičnými počiny Josefa Škvoreckého z 90. let dvacátého stololetí). In: *Bohemica litteraria*. 2012, vol. 15, iss. 2, s. 97-116. ISSN 1213-2144 (print); ISSN 2336-4394 (online).
- Tablicov list ist Dobrovskému zo dňa 5. 1. 1801, LAPNP v Prahe vo fondoch Josefa Dobrovského, sign. K4 Cl5.
- Jana Augusta Hermese*. Vacov, 1801, s. p.
- TABLIC, Bohuslav. Předmluva. In: *Pamětné Příhody Štěpána Pilařika*. Skalica, 1804, s. 10.
- TABLIC, Bohuslav. Předmluva. In: *Slovenští veršovci*. B. TABLIC, ed. Skalica 1805, s. p.
- TABLIC, Bohuslav. Vysoce urozenému pánu, pánu Michalovi Žarnocaymu. In: *Poezye, Díl první*. Vacov, 1806, s. p.
- TABLIC, Bohuslav. Předmluva. In: *Poezye. Díl první*. Vacov, 1806, s. p.
- TABLIC, Bohuslav. Paměti československých básníkův aneb veršovcův. In: *Poezye. Díl první*. Vacov, 1806.
- TABLIC, Bohuslav. Svobodné volení. In: *Poezye. Díl první*. Vacov, 1806, s. 3-13.
- TABLIC, Bohuslav. Vysoce urozenému pánu, pánu Michalovi Žarnocaymu. In: *Poezye. Díl druhý*. Vacov, 1807, s. p.
- TABLIC, Bohuslav. Předmluva. In: *Poezye. Díl druhý*. Vacov, 1807, s. p.
- TABLIC, Bohuslav. Paměti československých básníkův aneb veršovcův. In: *Poezye. Díl druhý*. Vacov, 1807.
- TABLIC, Bohuslav. Předmluva. In: *Augšpurské konfesí aneb Vyznání víry*. Vacov, 1808, s. p.
- TABLIC, Bohuslav. Paměti československých básníkův aneb veršovcův. In: *Poezye. Díl třetí*. Vacov, 1809.
- TABLIC, Bohuslav. Vysoce urozenému pánu Jiřímu Zmeškalovi z Domanovec. In: *Poezye. Díl čtvrtý*. Vacov, 1812, s. p.
- TABLIC, Bohuslav. Předmluva. In: *Poezye. Díl čtvrtý*. Vacov, 1812, s. p.
- TABLIC, Bohuslav. Paměti československých básníkův aneb veršovcův. In: *Poezye. Díl čtvrtý*. Vacov, 1812.

Tablicova korešpondencia s Josefom Dobrovským. LAPNP v Prahe (vo fondoch Josefa Dobrovského), sign. K4 C15.

ŠRAMKO, Pavol. *Česko-slovenská gramatika (Laternice): skrze slavné a dvojctihodné seniorství malohontské pro domácí školy předeepsaná, sepsaná pak skrze Pavla Šramka, při Církvě ev. klenovské Sl. b. kazatele*. Péčí a nákladem Inštitutu literatury slovenské. V Prešpurku písmem Šimona Petra Webera, 1805.

Mgr. Lenka Rišková, PhD.

Ústav slovenskej literatúry SAV, v. v. i.
Dúbravská cesta 9, 841 04 Bratislava,
lenka.riskova@gmail.com

Lenka Rišková je samostatnou vedeckou pracovníčkou Ústavu slovenskej literatúry SAV, v. v. i. a vo svojom výskume sa zameriava na básnickú tvorbu obdobia prelomu 18. a 19. storočia.